

Suy nghĩ về

3

SỰ KIỆN THỐNG KÊ TRONG THỜI PHÁP THUỘC

Hoàng Minh Thiện

Suy nghĩ về kỷ niệm 65 năm thành lập ngành Thống kê khiến tôi suy tư rằng kỷ niệm là một hành động mang ý nghĩa hồi tưởng, mà hồi tưởng thường không bị các giới hạn ngăn giữ, nhất là hồi tưởng theo thời gian! Đơn giản vì đó là một hoạt động của ý thức và mang tính trừu tượng! Miên man như vậy tôi nghĩ tới trước thời điểm 65 năm thì thống kê ra sao? Có tồn tại không? có thì có chính thống không? Chúng ta có thể lướt qua mà không băn khoăn gì?...

Ngày nay, mọi người thường nói: **“Sự việc có quá trình của nó”!** Vậy thì sự kiện thành lập ngành Thống kê chắc cũng như vậy! Viết về các sự kiện Thống kê hiện nay hay tương lai của nó tôi không có tư liệu cũng như khả năng, vì thế bài viết này tôi muốn góp vài tư liệu thống kê trong lịch sử mà tôi biết, ngõ hầu góp một cái nhìn theo thời gian về quá khứ và hoạt động thống kê cho bạn đọc tham khảo trong dịp chúng ta cùng hồi tưởng này!

Nếu nghĩ từ cội nguồn dân tộc thì ngay trong câu chuyện huyền thoại khai sinh dân tộc Việt là chuyện: “Âu cơ và Lạc Long Quân”, khi tổ tiên chúng ta tiến hành chia “50 người con xuống biển, 50 người con ở lại” đã có một hành động thống kê - Vì trước khi di cư một nửa dân số thì chắc là phải tiến hành một cuộc “thống kê dân số” rồi! Vì không thì sao có thể chia 50/50 dân số được?. Vâng, hoạt động thống kê đã có từ trong huyền thoại, nhưng

chắc là chưa có ngành Thống kê!?. Các câu chuyện huyền thoại không thể dùng như tư liệu chắc chắn, nhưng những thông điệp từ nó cũng đáng để chúng ta suy nghĩ vì nó đã tồn tại hàng trăm năm thì có nghĩa nó rất gần với tâm thế của dân tộc. Gần đây hơn trong các giai đoạn có sử dưới thời phong kiến thì các hoạt động thống kê diễn ra không ai có thể phủ nhận! Vì nó được ghi trong các bộ sử ký, tuy nhiên nó thật sự như một chuyên ngành thì chưa - hầu hết các hoạt động thống kê dưới thời phong kiến đều nằm trong bộ Hộ và chỉ nhắm vào số dân và đất đai; vậy một ngành thống kê hoàn thiện chắc cũng chưa có!?. Gần đây hơn nữa, đầu thế kỷ 20, gần với Kỷ niệm 65 năm ngành Thống kê này, thì nước ta nằm dưới sự cai trị của thực dân Pháp. Ai là người Việt Nam cũng không thể quên đi những đau thương của dân tộc trong giai đoạn này - Tuy nhiên, đây lại là giai đoạn hình thành hoạt động thống kê hiện đại do tiếp thu các kỹ thuật, phương pháp thống kê và cả văn minh từ phương Tây, cụ thể là nước Pháp, phục vụ cho quản lý nhà nước và khai thác thuộc địa của thực dân Pháp - Ngành Thống kê theo nghĩa hiện đại có lẽ xuất hiện từ đây (Nha Thống kê Đông Dương), song nó là công cụ của kẻ cai trị, góp phần bóc lột nhân dân ta, dân tộc và đất nước chúng ta, vậy nên chắc chắn là nó không chính thống. Trong bài viết này tôi xin giới thiệu ba sự kiện thống kê do thực dân Pháp tiến

hành vào đầu thế kỷ 20 và nó được các nhà sử học coi là sự kiện lịch sử! Đó là tư liệu có được nhân khi tôi đọc cuốn: “**Việt Nam những sự kiện lịch sử 1919-1945**” của tác giả Dương Trung Quốc, xuất bản năm 2003.

Tháng chín năm 1858, thực dân Pháp nổ súng tấn công bán đảo Sơn Trà, Đà Nẵng bắt đầu cuộc xâm lược nước ta và đã mở ra một thời kỳ đau thương và đầy biến động với dân tộc ta, bao cuộc khởi nghĩa cứu nước bị chìm trong biển máu, với bao người Việt Nam yêu nước đã ngã xuống,... Dần thiết lập được quyền thống trị trên phần lớn lãnh thổ nước ta, thực dân Pháp đã tìm ngay những biện pháp để quản lý, khai thác, bóc lột đất nước và nhân dân ta - mà một trong các giải pháp cơ bản là tiến hành thống kê dân số. Trong bài viết này chúng tôi xin giới thiệu ba cuộc điều tra dân số lớn mà Pháp đã tiến hành trên lãnh thổ nước ta và Đông Dương thời đó, hy vọng rằng bạn đọc sẽ hình dung ra được phần nào về hoạt động thống kê dưới thời thuộc Pháp.

DÂN SỐ NAM KỲ PHÂN THEO CÁC TỈNH

Đơn vị tính: người

Tỉnh	Năm 1901	Năm 1920	Tỉnh	Năm 1901	Năm 1920
Sài Gòn	47.557	83.135	Long Xuyên	151.001	194.388
Chợ Lớn	63.237	93.949	Mỹ Tho	312.324	326.351
Bạc Liêu	87.877	179.305	Rạch Giá	102.389	233.987
Bà Rịa	54.902	60.098	Sa Đéc	182.924	203.588
Bến Tre	216.186	261.403	Sóc Trăng	155.116	195.288
Biên Hoà	105.749	129.114	Tân An	92.815	104.533
Cần Thơ	226.978	317.639	Tây Ninh	66.533	92.144
Châu Đốc	145.399	202.723	Thủ Dầu Một	105.744	125.878
Chợ Lớn	184.151	205.657	Trà Vinh	185.164	227.108
Gia Định	217.351	276.241	Vĩnh Long	156.195	165.884
Gò Công	93.825	96.124	Cồn Đảo	559	2.418
Hà Tiên	13.873	18.728			

SỰ KIỆN THỨ NHẤT:

“15 tháng Hai năm 1920, kết quả điều tra dân số Nam Kỳ,

Đến ngày 15-2-1920, dân số toàn Nam Kỳ là 3.915.613 so với năm 1901 tăng 298.529 người. Cụ thể số dân của các tỉnh trong bảng sau”: (xem bảng số liệu)

Cho dù hiện nay các địa bàn hành chính cấp tỉnh đã có nhiều thay đổi nhưng số liệu trên vẫn cho chúng ta hình dung ra một bức tranh phân bố dân cư thời kỳ Pháp thuộc ở Nam Kỳ. Đặc biệt ở đây có số liệu so sánh giữa hai thời điểm là 1901 và 1920, sơ lược chúng ta có thể thấy trong khoảng 20 năm dân số Nam Kỳ tăng 27% (14.927 người); điều này cho thấy cuộc sống nhân dân ta thời đó còn rất nghèo, điều kiện chăm sóc y tế gần như chưa có gì, cộng với chiến tranh xâm lược rất tàn bạo và các cuộc khởi nghĩa cứu nước của nhân dân ta cũng rất quyết liệt, cho nên tỷ lệ tử vong chắc rất cao. Ngoài ra các biến động dân số có thể rất lớn, đặc biệt các cuộc di cư bắt buộc, nên chưa chắc số liệu đưa ra ở đây là đầy đủ.

Thêm nữa, trước đó, vào năm 1901 đã có điều tra dân số ở Nam kỳ hay ít nhất là việc thu thập số liệu dân số các tỉnh Nam Kỳ một cách có hệ thống; tuy nhiên khi chúng tôi tra cứu ngược lại năm 1901 thì không thấy nhắc đến sự kiện này.

SỰ KIỆN THỨ HAI:

“1 tháng Bảy năm 1931

Theo điều tra dân số Bắc Kỳ cho đến ngày 1-7-1931 tổng cộng có 8.077.559 người.

Trong đó gồm 8.012.429 người Việt Nam, 51.710 người gốc Châu Á (chủ yếu là Hoa

kiểu), 10.338 người Pháp và 3.082 người Âu (ngoài Pháp)”.
 Trong sự kiện thứ hai này tác giả không đưa ra số liệu chi tiết, song lại có số liệu về người nước ngoài sống tại Bắc Kỳ, đó là người Pháp, Người Hoa và các người châu Âu khác. Thêm nữa việc chọn thời điểm là ngày 1-7 rõ ràng là có chủ ý và khác hẳn với lần điều tra tại Nam Kỳ.

SỰ KIỆN THỨ BA:

“Năm 1938

Dân số toàn Đông Dương là 23.500.000 người.

Trong đó:

Bắc Kỳ: 8.850.000 người

Trung Kỳ: 6.010.000 người

Nam Kỳ: 4.650.000 người

Cămpuchia: 3.040.000 người

Lào: 950.000 người”

Như thế đã rõ, cùng với quá trình xâm chiếm nước ta và toàn Đông Dương thực dân Pháp cũng đồng thời tiến hành các cuộc điều tra dân số vào những thời điểm thích hợp; cụ thể là vào năm 1920 thực dân Pháp tiến hành điều tra dân số ở Nam Kỳ và năm 1931 mới thực hiện được cuộc điều tra dân số tại Bắc Kỳ; và cuối cùng là trên toàn cõi Đông Dương vào năm 1938.

Cho dù số liệu là ít ỏi nhưng chúng ta cũng dễ dàng nhận ngay ra những ý nghĩa của nó như quy mô, phân bố dân cư . . . hơn nữa số liệu thống kê trong giai đoạn lịch sử này còn chưa được sưu tầm và hệ thống lại nên nó cũng có giá trị nào đó, nhất là khi chúng ta xem xét theo chuỗi thời gian; ví như trong hơn sáu mươi năm kể từ năm 1938 đến nay dân số cả nước ta đã tăng hơn 4 lần. Và sự gia tăng dân số nay đã trở thành vấn đề rất quan trọng được toàn thể xã hội hết sức quan tâm. Vì bộ sử liệu **“Việt Nam những sự kiện lịch sử”** chỉ đưa ra những sự kiện có tính lịch sử chứ không phải là

một tư liệu thống kê nên tất cả các vấn đề về nghiệp vụ như phương pháp, kỹ thuật, thời điểm, bộ chỉ tiêu thống kê... không được đề cập đến.

Chắc chắn rằng chính quyền thực dân Pháp và Nha Thống kê Đông Dương thời đó không chỉ thực hiện ba hoạt động thống kê trên, mà còn thực hiện nhiều hoạt động thống kê khác - ở đây chúng tôi chưa có điều kiện khảo cứu, thêm nữa nó sẽ vượt quá khuôn khổ một bài báo thông thường. Cũng vậy, nếu nhìn sự kiện theo góc độ nghiệp vụ thống kê thì đó chưa chắc là những sự kiện quan trọng nhất xét theo phương pháp, kỹ thuật hay quy mô của hoạt động thống kê - vì đây chỉ là ghi nhận của các nhà lịch sử mà thôi. Tuy nhiên tôi có thể khẳng định chắc chắn rằng các phương pháp, kỹ thuật thống kê đã khác hẳn với hoạt động thống kê dưới thời phong kiến trước đó ở nước ta. Như vậy, xét theo góc độ nghiệp vụ thống kê thì sự chuyển đổi này rất có ý nghĩa trong sự hình thành ngành thống kê hiện đại ngày nay ở nước ta. Tìm hiểu kỹ hơn chúng tôi xin dành lại cho dịp khác.

Nhìn lại ba sự kiện lịch sử cũng là ba hoạt động thống kê, trong thời thực dân Pháp cai trị nước ta, nhân kỷ niệm 65 năm thành lập ngành Thống kê, chúng tôi mong rằng bạn đọc sẽ nhận thấy tầm quan trọng của ngành Thống kê trong lịch sử, trong quản lý nhà nước và trong tâm thức người làm thống kê hôm nay cũng như sự chuyển động theo hướng hình thành ngành thống kê hiện đại đã diễn ra như thế nào! Hy vọng rằng các sự kiện thống kê trong giai đoạn đau thương đó của dân tộc càng làm cho các bạn nghiệp vụ vững niềm tin hơn vào một sự nghiệp chân chính và đáng tự hào - sự nghiệp thống kê!